

Lagutskottets betänkande

1978/79:11

med anledning av propositionen 1978/79:67 om förbud mot aga jämte motioner

Ärendet

I propositionen 1978/79:67 har regeringen (justitiedepartementet) – efter hörande av lagrådet – föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Förslaget innebär att i föräldrabalken uttryckligen anges att barn inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Med anledning av propositionen har väckts fyra motioner. Motionsyrkan- dena redovisas på s. 2.

Föreningen Familj och Rätt har i skrivelse 1979-02-04 framfört synpunkter på frågan om information och utbildning med anledning av lagförslaget.

Lagförslaget

Lagförslaget har följande lydelse

Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 3 § föräldrabalken¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

3 §

Vårdnadshavare skall utöva den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979.

¹ Balken omtryckt 1978:853.

¹ Riksdagen 1978/79, 8 saml. Nr 11

Motionerna

A. motionen 1978/79:176 av Tore Nilsson (m) vari hemställs att riksdagen avslår propositionen 1978/79:67.

B. motionen 1978/79:177 av Allan Åkerlind m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen beslutar avslå propositionen 1978/79:67.

C. motionen 1978/79:178 av Ingrid Sundberg (m) och Ingrid Diesen (m) vari hemställs att riksdagen antar följande såsom *motionärernas förslag* betecknade förslag till ändring av 6 kap. 3 § föräldrabalken:

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

6 kap.

3 §

Vårdnadshavare skall *utöva* den uppsikt över barnet som är *erforderlig* med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Vårdnadshavare skall *alltid iakttaga* barnets bästa, giva det *trygghet och ett gott föredöme*. Över barnet skall *utövas* den uppsikt som *erfordras* med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter. Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

D. motionen 1978/79:180 av Per Unckel (m) vari hemställs att riksdagen i anslutning till bestämmelsen om förbud mot aga gör motivuttalanden i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet

Historik

Rätten för föräldrar att i uppfostringssyfte aga sina barn ansågs i äldre tider som helt självklar. Vissa bestämmelser fanns också om att föräldrar kunde vara skyldiga att aga sina barn (t. ex. 1864 års strafflag 5 kap. 1 § i dess lydelse till 1902).

1920 års lag om barn i äktenskap innehöll en bestämmelse om rätt till aga. I 4 § stadgades sålunda att föräldrarna fick, om det för uppfostringen var nödigt, tukta sina barn på det sätt som med hänsyn till deras ålder och övriga omständigheter fick anses lämpligt. Om en förälder härvid tillfogade barnet skada som var ringa, kunde han enligt en särskild bestämmelse i 14 kap. 16 § strafflagen (SL) inte fällas till straff härför.

I föräldrabalken, vilken trädde i kraft år 1950, infördes i 6 kap. 3 § en

bestämmelse motsvarande den som fanns i 4 § i 1920 års lag. Ordet tukta utbyttes emellertid mot tillrättavisa. Av första lagutskottets utlåtande (1LU 1949:34 s. 16) framgår att syftet med utbytet av ord var att utmärka att mera kraftiga former av kroppssaga om möjligt borde undvikas. Straffrihetsbestämmelsen i 14 kap. 16 § SL förblev oförändrad fram till dess att den år 1957 upphävdes. Bestämmelsen slopades eftersom den ansågs oförenlig med strävandena att såvitt möjligt ersätta aga med andra uppfostringsmedel.

Mot bakgrund av inträffade fall av barnmisshandel föreslogs år 1966 (prop. 1966:96) att lydelsen av 6 kap. 3 § FB skulle ändras. Departementschefen anförde att det visserligen var mindre sannolikt att lagstiftningsåtgärder kunde få någon större praktisk betydelse, men han ansåg det likväl angeläget att alla möjligheter att förbättra barnens skydd togs tillvara. Han var emellertid inte beredd att förorda en ändring innebärande att kroppssaga förbjöds utan föreslog att 6 kap. 3 § skulle ändras så att däri angavs att det för barnets tillrättavisande inte fick användas andra uppfostringsmedel än sådana som var lämpliga med häsyn till barnets ålder och övriga omständigheter. Under riksdagsbehandlingen tog man emellertid bort uttrycket tillrättavisa. Första lagutskottet uttalade (1LU 1966:32) att stadgandet borde utformas så att den straffrihetsgrund som aganderätten då kunde innebära helt utmönstrades. 6 kap. 3 § borde därför endast behandla föräldrarnas uppsiktsskyldighet och härom lämpligen utsäga att föräldrarna skulle utöva den uppsikt över barn som var erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Efter lagändringen år 1966 innehåller således 6 kap. 3 § FB endast att föräldrar skall hålla sina barn under erforderlig uppsikt. FB ger således inte stöd för att föräldrar skall ha rätt att använda handgripliga tillrättavisningar, som inte är tillåtliga i andra sammanhang. Å andra sidan innehåller FB inte något uttryckligt förbud mot sådana tillrättavisningar.

1972 års riksdagsbeslut

Så småningom yppades i den rättsvetenskapliga litteraturen viss tveksamhet om innebörden av 1966 års lagändring när det gällde lättare handgripliga tillrättavisningar. De uttalanden som därvid gjorts har tagits till intäkt för att viss form av aga är tillåten. I en dom från år 1975, där åtalet för misshandel av ett treårigt barn ogillades, anmärkte tingsrätten sålunda bl. a. att även om det skulle vara styrkt att den åtalade utdelat ett slag mot barnet var därmed ej visat att det våld som den åtalade i så fall utövat mot barnet överskridit den rätt att aga, som en vårdnadshavare hade mot barn i hans vårdnad. En Sifo-undersökning år 1971 visade också att en icke obetydlig andel av de tillfrågade trodde att lagen tillät aga av barn.

Med anledning av den oklarhet som sålunda rådde i fråga om tillåtligheten av lättare handgripliga tillrättavisningar väcktes år 1972 två motioner med yrkanden om att i FB borde införas ett uttryckligt förbud mot aga.

Lagutskottet konstaterade i sitt betänkande (LU 1972:23) att barnet redan åtnjöt ett rättsligt skydd mot fysiska övergrepp. Utskottet ansåg därför att i första hand andra åtgärder än lagstiftning borde vidtas för att komma till rätta med övergrepp mot barn. Härvid pekade utskottet särskilt på behovet av information och råd i hithörande frågor samt en vidgad föräldrautbildning. Utskottet fann det även angeläget att man beaktade att också psykisk misshandel av barn förekommer. När det gällde frågan om lagstiftning ansåg utskottet att det inte borde komma i fråga att i FB införa ett straffsanktionerat förbud mot kroppsliga tillrättavisningar som innebar att vissa handlingar som begicks av vårdnadshavare skulle medföra straffansvar trots att de inte var straffbara när de begicks av annan. Utskottet fann inte heller att det förelåg något behov av att straffbelägga andra handlingar än sådana som kunde föranleda ansvar enligt bestämmelserna i brottsbalken. Däremot ansåg utskottet att det kunde vara av värde, bl. a. från opinionspåverkande synpunkt, om i FB infördes en inte straffsanktionerad bestämmelse som gav ett klart uttryck för den under senare år ändrade inställningen i fråga om kroppsliga tillrättavisningar av barn. Enligt utskottets mening borde därför bestämmelsen i 6 kap. 3 § FB bli föremål för en närmare översyn. Vid översynen borde enligt utskottets mening vidare undersökas möjligheterna att i FB införa bestämmelser som tydligare än de gällande gav uttryck för samhällets syn på den psykiska omvårdnad som föräldrarna borde bereda sina barn. Utskottet hänvisade härvid till ett av hovrätten över Skåne och Blekinge i remissvar framlagt förslag om att till 6 kap. 3 § FB skulle fogas en bestämmelse av innebörd att "föräldrarna städse skall iaktta barnets bästa, ge det trygghet och ett gott föredöme". Enligt utskottets mening borde emellertid även annan utformning av den ifrågasatta bestämmelsen prövas. Utskottet hemställde att vad utskottet sålunda anfört skulle ges regeringen till känna.

Utskottets hemställan bifölls av en enhällig riksdag.

Lagförslaget

Riksdagens skrivelse överlämnades av regeringen till familjelagssakkunniga för behandling. När år 1977 utredningen om barnens rätt tillkallades överfördes ifrågavarande utredningsuppdrag till den nya kommittén som i december 1977 avlämnade betänkandet (SOU 1978:10) Barnens rätt 1. Om förbud mot aga. I betänkandet föreslog utredningen att till 6 kap. 3 § skulle fogas ett nytt stycke av innehåll att "barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling". Propositionens lagförslag överensstämmer helt med utredningens förslag.

Remissinstanserna har med något undantag tillstyrkt att i FB införs ett uttryckligt förbud mot kroppslig bestraffning av barn. Även i övrigt har förslaget – i motsats till vad motionärerna i motionen 177 synes vilja göra gällande – fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Lagförslaget

tillgodoser enligt utskottets mening de önskemål om en ändring av 6 kap. 3 § FB som år 1972 framfördes av en enhällig riksdag. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna 176 och 177, i vilka yrkas avslag på propositionen.

Utskottet konstaterar att den rättsliga betydelsen av den nya bestämmelsen främst ligger i att det nu klart sägs ifrån att sådan misshandel som i och för sig skulle bedömas som rättsstridig inte kan anses tillåtlig därför att den utövas av vårdnadshavare mot barn. Bestämmelsen undanröjer således den osäkerhet som efter 1966 års lagändring rått om i vilken utsträckning lättare, handgripliga tillrättavisningar av barn är straffbara, när de företas av vårdnadshavaren, och som kommit till uttryck bl. a. i den ovan omnämnda domen från år 1975.

Lagändringen har emellertid en längre gående innebörd. För att misshandel i brottsbalkens mening skall föreligga krävs att den kroppsliga störningen ej varit alltför lindrig eller hastigt övergående. Det föreslagna andra stycket i 6 kap. 3 § FB innebär emellertid förbud mot varje handling som i bestraffningssyfte tillfogar barnet kroppsskada eller smärta, även om störningen är helt lindrig eller hastigt övergående. Till den del bestämmelsen sålunda går utöver det straffbara området får den, såsom två av lagrådets ledamöter påpekat, betydelse främst som pedagogiskt stöd i strävandena att övertyga föräldrar och andra om att inga former av våld får vara medel i barnets uppfostran.

Det anförda äger sin motsvarighet också i fråga om annan kränkande behandling än kroppslig bestraffning.

När det gäller tolkningen av bestämmelsen har i motionen 180 hemställts att riksdagen skall göra vissa motivuttalanden. Utskottet vill med anledning av vad som anförs i motionen stryka under att syftet med den föreslagna bestämmelsen självfallet inte är att förvägra föräldrar all rätt till fysiska ingrepp mot barnen. Att föräldrar har rätt att i vissa situationer övervinna fysiskt motstånd från barnets sida är nödvändigt om föräldrarna skall kunna fullgöra sin skyldighet att ha uppsikt över barnet, särskilt när det är litet. Som framhålls i propositionen kan det gälla att lyfta eller rycka undan barnet för att hindra det från att göra sig illa eller att skada andra. Vad som avses med bestämmelsen är att förhindra att våld används i bestraffningssyfte, dvs. att åtgärder riktas i efterhand mot barnet för något som det har gjort eller underlåtit.

Givetvis kan det, såsom framhålls i motionen 180, uppstå gränsdragningsproblem. Med hänsyn till vad utskottet ovan anført om syftet med bestämmelsen torde dock förbudet mot kroppslig bestraffning ha fått en så klar innebörd som är möjligt att ge. När det gäller vad som i övrigt är kränkande behandling är det däremot svårare att ge en heltäckande definition. Som framhålls i propositionen har förbudet tillkommit i första hand med tanke på skadlig psykisk behandling av barn vare sig syftet med behandlingen är att straffa eller beteendet har andra bevekelsegrunder.

Förbudet riktar sig mot behandling som innebär fara för barnets personlighetsutveckling. Självfallet kan det i vissa fall vara svårt att avgöra var gränsen går mellan psykiskt kränkande behandling och annan behandling som föräldrarna av olika skäl finner sig nödsakade att vidta, men som kanske strider mot barnets vilja. Om ett förfarande skall anses som kränkande kan naturligtvis också bero på barnets ålder och mognadsgrad. Som framhålls i propositionen får man, när man skall bedöma vad som är kränkande behandling, falla tillbaka på allmänna värderingar om vad som är förenligt med en god och kärleksfull uppfostran med respekt för barnets person. Trots att innebörden av uttrycket kränkande behandling således inte är helt entydig anser utskottet det likväl värdefullt att lagtexten ger uttryck för att hänsyn måste tas även till barns integritet och egenvärde.

I motionen 178 föreslås ytterligare ett tillägg till 6 kap. 3 § FB. Motionärerna yrkar att bestämmelsen skall inledas med meningen "Vårdnadshavare skall alltid iakttaga barnets bästa, giva det trygghet och ett gott föredöme". Det föreslagna tillägget överensstämmer med vad hovrätten över Skåne och Blekinge föreslagit under remissbehandlingen. Som motivering till yrkandet anför motionärerna att propositionens förslag saknar den positiva inställning till vårdnadsansvaret som de anser skall finnas i lagstiftning som berör förhållandet familjemedlemmarna emellan. Genom den föreslagna formuleringen får paragrafen enligt motionärerna i alltför hög grad en förbudsinriktad karaktär. Detta kan motverkas genom att bestämmelsen inleds med en positiv skrivning om skyldigheterna för vårdnadshavare.

Utskottet vill för sin del anföra att det finns mycket som talar för att man borde koppla samman den nya bestämmelsen med allmänna föreskrifter om vårdnadshavarens skyldigheter vid barnuppfostran. Som framgår av det ovan anförda står också motionärernas förslag i god överensstämmelse med riksdagens uttalande år 1972 att i FB borde införas bestämmelser som tydligare än de nu gällande ger uttryck för samhällets syn på den psykiska omvårdnad som föräldrarna bör bereda sina barn. Av propositionen framgår emellertid att utredningen om barnens rätt under sitt fortsatta arbete kommer att pröva behovet av bestämmelser som i positiva ordalag anger vad som bör innefattas i föräldrarnas psykiska omvårdnad om sina barn. Enligt vad utskottet inhämtat avser utredningen att under hösten 1979 lägga fram ett delbetänkande i vilket kommer att framläggas förslag i nu angiven riktning. Utskottet anser att man bör avvakta utredningens förslag och avstyrker därför bifall till motionen 178.

Ikraftträdande

I propositionen, som förelades riksdagen i november 1978, föreslås att lagändringen träder i kraft den 1 januari 1979. Sedan utskottet uppskjutit behandlingen av propositionen måste ny tid för ikraftträdande fastställas. Därvid bör beaktas att tillräcklig tid ges för information om den nya

bestämmelsen. Med hänsyn härtill föreslår utskottet att ikraftträdandedagen sätts till den 1 juli 1979.

Information

Enligt utskottets mening är det angeläget att man, när det gäller sättet att handskas med barn, får en attitydförändring till stånd hos föräldrar och andra som har med barn att göra. Det nu föreslagna förbudet mot aga bör härvid kunna få betydelse. Det är därför viktigt att lagändringen fullföljs genom en effektiv och fortlöpande information om den nya bestämmelsen och dess innebörd. Som utskottet i flera sammanhang framhållit är risken stor att en reform blir en reform på papperet om den inte följs upp med en intensiv informationsinsats. Utskottet vill i övrigt ansluta sig till vad som i propositionen anförs om vikten av att skolan förmedlar kunskap om vilka uppfostringsmetoder som är lämpliga och tillåtna liksom att upplysning om den nya bestämmelsen bör ingå som ett moment i föräldrautbildningen.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *yrkanden om avslag på propositionen 1978/79:67* att riksdagen avslår motionerna 1978/79:176 och 1978/79:177,
2. beträffande *utformningen av 6 kap. 3 § föräldrabalken* att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:178 antar 6 kap. 3 § i det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i föräldrabalken,
3. beträffande *tolkningen av 6 kap. 3 § föräldrabalken*
 - a. att riksdagen godkänner vad utskottet anfört härom,
 - b. att motionen 1978/79:180 i vad den ej omfattas av vad utskottet anfört under a. inte föranleder någon riksdagens vidare åtgärd,
4. att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i föräldrabalken, i den mån det inte omfattas av utskottets hemställan under 2, med den ändringen att lagens ikraftträdande bestämmes till den 1 juli 1979.

Stockholm den 6 mars 1979

På lagutskottets vägnar
IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: Ivan Svanström (c), Lennart Andersson (s), Inger Lindquist (m), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Arne Andersson i Gamleby (s), Sonja Fredgardh (c), Åke Gillström (s), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Anne-Marie Gustafsson (c), Joakim Ollén (m), Birgitta Johansson (s) och Margot Håkansson (fp).

Reservation

vid mom. 2 i utskottets hemställan

beträffande *utformningen av 6 kap. 3 § föräldrabalken* av Inger Lindquist (m) och Joakim Ollén (m) som anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med orden "Utskottet vill" och slutar med orden " motionen 178" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill för sin del peka på att motionärernas förslag står i god överensstämmelse med riksdagens uttalande år 1972 att i FB borde införas bestämmelser som tydligare än de nu gällande ger uttryck för samhällets syn på den psykiska omvårdnad som föräldrarna bör bereda sina barn. Motionärernas förslag har vidare den fördelen att bestämmelsen får en utformning som innebär att lagstiftaren först i positiva ordalag ger uttryck för vad som bör innefattas i föräldrarnas omvårdnad om sina barn innan kroppslig bestraffning och kränkande behandling förbjuds. Härigenom undviks, såsom motionärerna framhållit, att bestämmelsen får en i alltför hög grad förbudsinriktad karaktär. Enligt utskottets mening ger också en uttrycklig bestämmelse om vårdnadshavarens skyldighet att alltid iaktta barnets bästa en mera påtaglig innebörd åt förbudet mot kränkande behandling. Utskottet vill tillägga att en bestämmelse som framhåller vikten av att barn får en god omvårdnad, dvs. kärlek, förståelse, trygghet, och ett gott föredöme samt att barns integritet respekteras torde omfattas av alla. En sådan bestämmelse torde även utgöra ett bättre underlag för en allmän upplysning i hithörande frågor.

På anförda skäl vill utskottet ansluta sig till motionärernas förslag att i ett sammanhang koppla samman förbudet mot aga och annan kränkande behandling med positiva bestämmelser om barns rätt till god omvårdnad. Utskottet tillstyrker därför bifall till motionen 178. Utskottet vill tillägga att bestämmelsen självfallet så småningom kan komma att formuleras om som en följd av det förslag till omarbetning av 6 kap. FB som utredningen om barnets rätt aviserat till hösten 1979.

dels att utskottets hemställan under 2. bort ha följande lydelse:

2. beträffande *utformningen av 6 kap. 3 § föräldrabalken* att riksdagen med bifall till motionen 1978/79:178 antar 6 kap. 3 § i det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i föräldra-

balken med nedan såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

6 kap.

3 §

Regeringens förslag

Vårdnadshavare skall *utöva* den uppsikt över barnet som är erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter.

Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Utskottets förslag

Vårdnadshavare skall *alltid iakttaga barnets bästa, giva det trygghet och ett gott föredöme*. Över barnet skall *utövas* den uppsikt som *erfordras* med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter. Barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

